

Մերիմ արուխը ուրիմն , վաճառելիս ինք յիշատակով կ'ապրի , և կըմպտի միշտ մեր սիրտե-րու մէջ , և իւր վերջին ողջոյնով մեր աչաց տը-ցունքը կըսրբէ , երբեք ուրեւան տնձգ մեհ և առաքինի , քու մարմինդ հողին կը յանձնես , այլ քու հոգիդ հրեշտակաց պարբը չըմպատեց-դուն անմահ եւս մեր սրտերուն մէջ , և կ'ապրիս մշտնջենական Հայ ազգին քաղցը յիշատակաց դարաց քրին մէջ :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Առ. ամենայն հեռավոր և մերձավոր մեծարգոյ բարեկամս, բարեջան դորձակալ և ազգասէր բաժանորդս Արշալուսոյ :

Դառնութեամբ ոգւոյ փութամ ծանուցանել իմ անդարմանելի կորուստս զոր ըրի մահուամբ սիրալնորդ ամուսնոյս ազա Ղուկաս Գ. Պալքազարեանի : Որչափ և ծանր կշռած է այրիացելոյս որտին վերայ անադորուն մահուան հարուածը, այսու ամենայնիւ մեծ մխթարութիւն ևս կըզգամ, որ հանգուցելոյն բոլոր րազնիւ բարեկամները չպիտի դադրին իւրեանց համակրական սէրը դարձնելու առ բարեկիշատակ որդեակն Նորա Երուանդ Ղ. Պալքազարեան, որ իւր հօրը չաւղացը հետեւելով Նորա պատուոյն և վարկման միանգամայն և առաքինութեանց արժանի ժառանգ պիտի հանդիսանայ, առաւելութիւն ևս ունենալով անդղիարէն լեզուին տեղեկութեամբ :

Վասնորոյ կրփութամ միանգամայն, արդէն յայտարարել ազնիւ բարեկամացդ և բարեսէր բաժանորդաց, որ Արշալուսոյ պարտեան լրագրի հրատարակութիւնը ինչպէս մինչև յայսօր, նոյնպէս և յետ այսօրիկ ևս անխափան պիտի շարունակուի : Նոյնպէս բոլոր առեւտրական գործառնութիւնները և թղթակցաց հետ ունեցած մանրիմ յարաբերութիւնները ամենայն հաւատարմութեամբ պիտի յարատեւէ մի և նոյն ընթացքով, վստահ լինելով որ հանգուցելոյն ազնիւ բարեկամներն և թղթակիցներն ևս փոխադարձ վստահութեամբ պիտի փութան համապատասխանել տարաբաղդ սյրիացելոյս սրտին փափագնաց, ուղղելով իրենց նամակները յանուն լուսահոգւոյն մինչև ի նոր տնօրէնութիւն, զոր մտադիր եմք առանձին չըջարեցականաւ յայտարարել : Մնամ խորին զգացմամբ սրտի և լի մխթարութեամբ : Թագուհի Ղ. Պալքազարեան :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ի Պէրլին գումարուելիք Աւագածորովը, որոյ համար Յունիս 1—13 օրը որոշուած էր, ըստ ամենայն հաւանութեան գումարուած պէտք է լինի, և արդէն Անգղիոյ կողմէն, Մ. Վուստինիկ թըն և Սալիսլըրի մարքիզը հասած են յիշեալ մայրաքաղաքը : Նոյնպէս միւս տէրութեանց կողմէն ևս որոշեալ երեսփոխանք հարկու հասած կրկնին : Թուրքիոյ կողմէ թէպէտեւ Սա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՀԱՅՐ

Լոնտոնի «Սքիմորտ» օրագրոյն Ապրիլ 23 բուռն մեջ՝ յիշեալ վերնագրով խմբագրական քնդարձակ եւ նշանակութեան արժանի յօդուած մի նրատարակեալ է ի նպատակ Հայոց ազգին :

Ձեռքերէն քարգմանութիւն այս պատուական յօդուածոյն ի Մ. ՍԻՍ լրագրէն քաղելով արժան համարեցաք արձանագրել ի թանաթիրականի Արշալուսոյ ի տեղեկութիւն հետաւոր ընթերցողաց մերոց :

Ռուսոյ՝ Հայաստանի մէջ ձեռք բերած վերջէն յայտնութիւններն և անսկզբ ծագելիք դէպքերը ներկայ կարեւորութիւն մը կուտան այդ երկրին, որ երկու անգամ մարդկային ազգին օրրանն եղած է : Հայաստան քառասուն դարու հնութիւն ունենալով՝ պետութեանց կանգմանն ու անկման և Արարհամու սերնդոց առաւելագոյն ցրուելուն հանգիստեա եղած է : զարեւելի վեր Արեւելից պատերազմի դաշտն և վարագրեղերու տապաւնութեանց առաջադէպ եղած է, որք զանազան ժամանակներ կեդրոնական Ասիոյ կողմերէն յորդանա տալով հին աշխարհը կ'ողողէին : Սակայն Հայաստան բաժանեալ և նուաճուած ըլլալով հանգրձն իւր որոշազգութիւնը, լեզուն ու աւանդութիւնները մինչև այսօր անաղարտ պահած է : Հին Հայաստան 160,000 քառակուսի մղոնի չափ տարածութիւն ունէր և կառավար ծովէն մինչև Սև ծով կրտա-

տըք փաշան որոշուած էր իւր առաջին ինքնօր երեսփոխան և բողոքական արքեպիսկոպի մէջ ներկայանալու : Բայց վերջին լուրերը մէջ կըհաստատեն թէ Նորա աեղ Ազէքսանդր էֆէնտի Գարաթէօօօրին ընտրուեցաւ նոյն պաշտօնին, որ և սոյն առթիւ միւշիւրի առաջնաւ հրապարակային շինուածոց պաշտօնեայ անուանեցաւ : Յիշեալ անձին երեսփոխանական բարձր պաշտօնին ընտրութիւնը արդիւնք կըհամարի իւր տանաւնայ ծառայութեան, զոր մատուցած է արտաքին գործոց պաշտօնատան մէջ իւր փոխ-ատենադպիր, վստահորոյ ի բաց առեալ բարձրա Մեծ-Էպաթոս Սալֆէթ փաշան, քան զամեն այլ պաշտօնեայ, և հետեւապէս Աւագածորովն մէջ ըլլալիք խորհրդակցութեանց ոգւոյն արդէն ծանօթ և իւր տէրութեան օգտից պաշտօնութեան մասին առաւել մեծ կարեւորութիւն կարող է ընծայել, մանաւադ որ Կ. Պոլսոյ դեսպանատնօրհնի մէջ ատենադպրի պաշտօն ևս վտարած էր : Այէքսանդր փաշայի պիտի բնկերանա՞ն իւր օգնական զօրավար Մէհմէտ Ալի փաշան և Պէրլինի օսմանեան դեսպան Սաաթուլլահ—Պէլը :

Եւրոպական լրագիրք ընդհանրապէս կրմիաբանին մեզ հետ հաւատարու, թէ տէրութեանց սոյն խորհուրդս կարող պիտի լինի խաղաղութեան հիմունքը հաստատելու փոխադարձ զինջումներով, մանաւանդ վեհափառ Զարին կողմանէ, որ հակառակ իկնաթիէֆի ներշնչած պատերազմատէր թերադրութեանցը, կիսով չափ ևս երկ իսկ պիտի զիջանի հրաժարիլ իւր պահանջներէն :

Կըհաստատեն նաև թէ սոյն խորհուրդս շատ օր չպիտի տևէ, արդէն համամտութեան մասին գումարութիւնները թէ Անգղիոյ և թէ Ռուսիոյ և միւս տէրութեանց կողմէ դիւրացած ըլլալով, մնացեալ մանրամասն կարգադրութիւնները յետոյ ուրիշ աեղ դեսպանաժողովի (քօնֆերանսի) կամ յանձնախմբի միջոցաւ ի գործ պիտի դրուին : Համբերեմք ուրեմն քանի մի օր ևս, և պիտի տեսնենք թէ սոյն Պէրլինեան խորհրդի մէջ ըլլալիք խորհրդոց իրարու հետ բախումէն թնդանօթի որոտումներ պիտի գոռան, թէ խաղաղութեան շողեր պիտի թափին մեր վերայ : մաղթենք վերջնոյ համար :

Իսկ զալով Անգղիոյ և Ռուսիոյ մէջ հաստատուած նախապատրաստակոյ կարգադրութեանց ընթերցողաց քիչ շատ յայտնի է, թէպէտեւ ըստ ինքեան ճիշտ անդեկութիւններ պաշտօնապէս

բաժուէր : Արեւելքէն սահման ունէր Պարսկաստան և կասպից ծովը, Հիւսիսէն Վրաստան և Մինկրէլիա (երբեմն կողքին), Արեւմտքէն փօքը Ասիա, իսկ Հարաւէն Միջագետք և Ասորեստան, Մեծ և փոքր Հայաստանի բաժնուած էր, որք քսան նախարարութեանց բաժնուած էին, ասանք ալ դարձեալ վեց հարիւր քսան գաւառի :

Այսօր Հայաստան Ռուսիոյ Թուրքիոյ և Պարսկաստանի մէջ բաժնուած է : Իւր ֆիզիքական կերպարանքը նշանաւոր է : Երկրագնդի վրայ զանաւած ամենաբարձր լեռանց կարգէն եզող մեծ լեռանց զօտներ իւր լայնութեանն ու երկայնութեան վրայ կըտարածին : ասանց մէջն է Արարատ լեռն, որ Հին Կոտայքոյն պատմութեան մէջ հաշակաւոր եղած է իւր Նոյոյ տապանին կեցած տեղը : Արարատ լեռան զլսաւոր զօտին հիւսիսային արեւելքէն հարաւային արեւմուտք կըտարածի, և մէկ կողմէն կոտպից ծովն ու Պարսից ծովածոցը, միւս կողմէն Սև ու Միջերկրական ծովերը թափող գետերուն մեծ աղբերակը կըկազմէ : Իւր զլսաւոր գետերն են Եփրատ, Տիգրիս, Երատի, (Ս. Գրոց Գեհան ըսածը), Կուր, Զորիս կամ ըստ Ս. Գրոց Բիսոն : Այս գետերուն ամենքն ալ մեծ լայնութիւն ու երկայնութիւն ունին, և բազմառանգ ձուկերով լի են : Ծովէն վեց հազար ոտք բարձր և լեռանց մէջ կախուած միջերկրեայ ծովերու նմանող մեծ լեճեր այս գետերուն կըհանգանակեն : Ընդարձակութեամբ ամենէն նշանաւորներն են Վանայ և Որմեայ լեճերն, որոց իւրաքանչիւրն 940 քառակուսի մղոնի չափ մտկերեայթ ունի :

տրուած չեն : Թայմիզ գրածին նայելով՝ Պուլքարիան իւր թէ երեք մասի պիտի բաժնուի : Պայքանը պիտի լինի սահման հարկատու տէրութեան Հրախոյ կողմէն : Յետոյ պիտի կազմուէ միջին Պուլղարիա, որոյ ինքնօրինութիւնը պիտի լինի ըստ նախատեսութեան Կ. Պոլսոյ դեսպանաժողովին : Ի վերջոյ ծովեզերեայ երկրին մէկ մասն ալ պիտի մնայ Օսմանեան տէրութեան ձեռքը : Ասիական սահմանի ուղղութիւն ևս պիտի լինի, ըստ ասից նոյն լրագրին, այնպէս որ Տրապիզոնէն դէպի Պարսկաստան պնայիք առեւտրական կարեւոր ճանապարհը անձեռնամերձ մնայ : Նոյն Թայմիզ իւր դամբանականը կը կարգայ կարսի և Պաթումի դրաման վերայ : Իսկ Պայազիան Թուրքիոյ մնայուն յոյս կըցուցնէ : Պատերազմական տուգանքն ևս այնչափ մի պիտի զեղչուի կրնէ, որ Թուրքիան Ռուսիոյ հոգատակեալ հարկատու իշխանութի մի չդառնայ : Ի վերայ այս ամեն երթագատութեանց, երթագատութիւն կըսեմ, որովհետեւ ոչմիայն վստահութիւն ունիմք հաւատարու, «Նա սատար տեսնով» սա միայն ճշմարիտ է, որ իւրաքանչիւր օք կըխօսի ու կըզգրէ զանազան աղբւրներու վերայ հիմնելով իւր մասնաւոր դատումները, և ամպերու մէջէ կայծ մի նշմարելով՝ իւր ցանկացած արեւուն լոյսը լինել կ'երազէ, որ թերեւ լոկ փայլակի նշոյլ մի է այն, որոյ հետեւութիւնը շատ անգամ գիտեմք ուր կըյանգի :

Կ. Պոլսոյ «Լա Թուրքի» լրագրոյն մէջ հետեւեալ կարեւոր յօդուածն ընթերցանեմք, զոր առաւելապէս մասնաւոր ուշադրութեան արժանի կըհամարիմք որ մեր քաղաքին քարափանց հոյակապ շինութեանը կըվերաբերին :
Les quais de Smyrne.
ԳԱՐԱՔԱՆԻՔ ԶԻՆԻՌՆՈՅ

Զմիւռնոյ քարափանց խնդիրն իմօտ աւուր որոշեցաւ այնպիսի յաջող կերպիւ, որ նպատակարար է ոչ միայն օգտից վաճառականաց, այլև կառավարութեան և երկրին : Ամեն մարդ գիտէ թէ այս մեծ ձեռնարկութիւնն, որում յանձնառու եղին մեծարգոյ Տիւսօ եղբայր, Թուրքիոյ մէջ մինչև յայսօր գործադրեալ ծանրագոյն և օգտակարագոյն ձեռնարկութեանց մին է : Բաւական կըհամարիմք համառօտութեւնը արդէն ի գործ եղեալ աշխատութիւններն և զանոնք որ պիտի գործադրուին, առ ի ապացոյցանել զկարեւորութիւն նոյա և դրարիւն որ ծագեցան ի նոյն աշխատութեանց

Այս լիճերուն ձուկերը Պարսկաստանի և Բիւրգաստի հետ մեծ վաճառաչահութեան նիւթ են : Երկրին արտաքին ձեռն ալ ալլալուն է : և կլինան ալ ձեռն հետ կըփոփօսի, թէպէտեւ Յուստատանի և Խոտլիոյ լայնութեան ատօմաններուն մէջ կլինայի տարբերութիւններն այն ատօման են, որ ճանապարհորդ մի կողմ հետաւորութեանց մէջ արեւադարձներու ջերմութեան և կէս հիւսիսային բեռնական ցուրտի կըհանգրիս : Միեւեռա Տրապիզոնի մէջ նորընջեալին կոտարեւապէս ծագկած է, երևան քաղաքը սառնամանեօք պատած, Տիարպէրի ալ հաստարակով բոցակէղ ջերմութեան մէջ կոտպակի : Հօղը հրաբխային կազմութեան է, և ամեն տեսակ հանքերով լի, բայց ապարդ լին մնացած են : Իւր կաղնիի, կանթիի, հաքիի, կաղամիսի և եղևիսի տեսակները տակաւին անմշտի մնացած են, և հաղորդակցութեան միջոցներու պակասութեան պատճառաւ իւր ցորենը ձիթ տալուցն ու գինին աշխարհի վաճառանոցներէն դուրս մնացած : Ամեն բնականի կեղտանիք առաւա են, և իւր ձիւրն՝ որ խնուսի նշանաւոր ցեղին կըվերաբերին, արագութեան մէջ արարական ձիւրուն հետ կըմիջին, իսկ անհոյսթ երկրի վրայ բնութանալու մասին կըգերազանցեն զոնոնք : Հերոդոտոս (հայր պոտմագրոց) փախու գական ծագում կուտայ Հայոց, և ասոր հաւանականութիւն տուող պոտմագոս այս է որ փախու գացիք ինքրինքին Ասքանազ կըկոչէին, և Հայք ալ մինչև այսօր Ասքանազեան կըկոչեն զիրենք : Երկար միջոցներով իւրարմէ ընդհա-

Վասն քաղաքին Չմիւռնոյ, վասն վաճառակա-
նութեան և վասն նաւարկութեան: Յառաջա-
պէս լուսեաց ականներն բաց երկնից ներքե
ի ծովն կըմ ափէին, և նորա եղբրաց ցած տեղ-
անքը անշարժ և դարչանոտ լճակներ կըկազ-
մէին, ուր որդնահար և ժանտահոտ ցիցերու
կերայ որճարաններ կանգնեալ էին:
Մեծարգոյ Տիւոս եղբարք անհետացոցին
այն գգուեցուցիչ ճահճան և զորճարանն,
կառուցանելով հոյակապ և գեղեցիկ քարա-
վանս (գէ) որք 650 մէթր երկայնութիւն ունի:
Երայ վերայ այսօրուան օրս ժողովուրդն խառն
ընկերութեամբ պտուղեղով կըվախէ զդեղեցիկ
տեսքն ծովածոցին և միանգամայն կըշնչէ ըզ-
պարզ օդ ծովուն: Բաց յայտ շինութեանց ըզ-
միւռնա շահեցաւ նաև պատուական ճանապարհ
մի զուգահեռական քարափանց, որ յոյժ լայն
է և ըստ մեծի մասին զծեալ է 'ի ծովէն ստա-
նալ գետնոյ վերայ:
Քարափանց շինութիւնն 'ի մէջ բազմութիւ
նով, կըմտատցանէ նաև ուղղութեան
արժանի օգուտ մի, այն է զգալի կերպիւ կընը-
նդանէ զմարտնենդութիւնն յոյժ գիւրա-
նելով զհսկողութիւնն մարտտան, որ յառա-
ջայն չէր կրնար բաւ արժանոյն 'ի գործ
ընել 'ի մէջ բազմութիւ հաստարակ և մասնա-
կապիկ նաւանոսայցներու հին ծովափանց,
որոց շտաբն թագապետ էին 'ի յետին կողմն:
Երկրան կերպիւ աւաքս ցցուեալ շինուածոց
տանց և սրճարանաց:
Բայց այս ամենն չէ: Եւ զկեցիկ նաւահան-
ութեամբ 'ի որոյ մակերևոյթն 20 էքթարայինքն
(2034) քառակուսի մէթր է, կատարելագոյն
պատասխանէ զքաղաքին և կընդհանրացնէ
նաւական խորութիւն և բաւական տեղ վասն
մանավանդ նաւուց, հետևաբար զամեն հարկա-
ւոր յարութիւն կըմտատցանէ վասն մերձե-
կայ չափ նաւուց մեծ նաւարկութեան որպէս
և առ ծովընդուն նաւարկութեան (cabotage):
Միւր կա վաճառաց 'ի նաւ դնելն և 'ի նաւուց
'ի ցամաք հանելն անդ որճալ բերի եղած էր յա-
ռաւագոյն 'ի սովորական յուզմանէ ծովուն ցոր-
նակ որ կըվիշտ արևմտեան հովն:
Սակայն այս ամեն շինութիւնքն ոչ բոլորա-
պէս զբողոր պահտութիւնն իրաց հին վիճա-
րին, այլ միայն անհետացոյցանէին զանտեղու-
թիւնն նոցա ըստ մասին: Այս պատճառաւ
պայմանաբ Տիւոս եղբարք աշխատեցան և լրա-
րելով առաջարկ մի զծեցին 'ի կատարելագոր-

ծութիւն ձեռնարկեալ ամբողջ շինութեանն, և
զնոյն առաջարկն մատուցին Բարձրագոյն Դիւն
ասիէյ դրեթէ ութ տարի յառաջ:
Բնական էր անշուշտ երթագրել թէ Չմիւռ-
նոյ ժողովուրդն համարիտ եղև այն ժամանակն
'ի պաշտպանութիւն այս լրացուցիչ առաջարկն,
որոյ օգուտքն, եթէ 'ի դորձ դուրէր, ուղղակի
ինքեան պիտի վերաբերէին: Բայց այս երթա-
գրութեան հակառակն տեղի ունեցաւ: Ըն-
բորքեալ ընդ զիմութիւն մի կապմակերպե-
ցաւ 'ի մի կուսակցութեան վաճառականաց, որ
յերմագին պաշտպանեցաւ 'ի նաւակալարաց
ընկերակցութեանն, որք նորոգեցին զօղբս և
զկոծս արուեստակցաց իւրեանց Պօլսոյ՝ այսինքն
Քալէմէնըն, երբ վտարի վերայ չափեալ թի-
նաւարկութիւնն հաստատուեալ խեղճիւն ծագե-
ցաւ: Այս ընդդիմաբար կուսակցութիւնն 'ի
ձեռս բերաւ նաև զհաւանութիւնն բժշկական
գիտութեան: քանզի բժշկաց ժողով մի վկայեաց
անօրինակ ծանրութեամբ միով թէ ամենայն
ինչ 'ի կորուստ պիտի մասնուէր եթէ 'ի դորձ
դուրէր մէսիէս Տիւոս եղբարց առաջարկն:
Բայց այս ընդդիմութիւնն իւրովի անկաւ 'ի
բնական հետեւութեանն մատնահարութեան և բազ-
մատութեան իրաց հին վիճակին ընդ նորոյն
զոր հաստատուեալ կաշխատէր: Այս խեղճիւն
այսօրուան օրս միայն տեղի յիշատակ մի կըմտ-
ցաւ որոյ 'ի վերայ լուսապէս է վարդապետ մի
ձգել: Արդարացի է սակայն յաշտել թէ ոչ
որ 'ի կուսակալաց Չմիւռնոյ անկաւ 'ի սխալման
որ կըխառնէր զգաղութիւն ժողովուրդեան մէկ
մասին: Բարձրաւ Ստարք փաշայէն սկսեալ, որ
այժմեան առաջին նախարարներէն է, մինչև 'ի
մահ: Ստարք փաշան, որ 'ի ձեռս բերաւ զյա-
ջողութիւն գործոյ, ամենքն ևս փութացան
զպաշտպանութիւնն իւրեանց մատուցանել առա-
ջարկեալ ամբողջ գործադրութեանն:
Այսօր այս առաջարկն վճարար ընդունուած
ինկելով 'ի կայսերական կառավարութեան, կը-
մտայ մեզ յառաջ բերել առաջագոյն որ պի-
տի ծագին յայնմանէ վասն վաճառականութեան
և վասն արուեստից:
Քարափանց ընկերութիւնն 'ի միւս կողմն
նաւահանգստին նոր թուրք մի պիտի կառու-
ցանէ 200 մէթր ընդարձակութեամբ, և այս
կերպիւ երկրորդ նաւահանգիստ մի պիտի հա-
տատէ: Հեռաւորութիւնն կայսրանաց երկուց
երկաթուղեաց Այաքնի, Ալաշէհի 'ի շրջա-
ծոց մաքսատան, 'ի համարանոցաց և 'ի քարա-

վանոյ՝ ուր վաճառքն կըբեռնաւորին և 'ի ցա-
մաք կըհանուին, այս հեռաւորութիւնն, կը-
սեմք, ծանր դժուարութիւններ կըպատճառէ
վաճառականաց: Ահաւասիկ ինչ կերպիւ դար-
ման պիտի տարուի իրաց այս վիճակին:
Այժմեան մարտտունն անհետ պիտի լինի:
Ի տեղի նորա ընկերութիւնն պիտի կառուցանէ
ծախիւք իւրով ծովընդուն կայսրան մի, որ
չաղկապեալ այսինքն հաղորդակից պիտի լինի
երկուց երկաթուղեաց Այաքնի և Ալաշէհի:
Կառուցանց ճանապարհաւ դրամէի, զոր ընկե-
րութիւնն հրաման ստացած է և կըպարագի
հաստատել 'ի վերայ քարափանց, այնպիսի ե-
ղանակաւ որ յիշեալ երկուց երկաթուղեաց
վախճաններն պիտի բերուին ուղղակի 'ի հաս-
տատուց կայսրանն վաճառաց վասն 'ի նաւ բեռ-
նաւորելոյ և 'ի նաւուց 'ի ցամաք հանելոյ:
Նոր մարտտուն մի՞ ամբողջեալ յընդարձակ
համբարանոցաց վասն վաճառաց, պիտի կառու-
ցուի ընկերութեանն և ծախիւք իւրով 'ի վերայ
հարաւային թմրայն նաւահանգստին: և զայս
պատասխանարան 30 մէթր լայնութեամբ պիտի
ընդարձակեն: Այժմոյ այս շինութեան պիտի
գրաւեն մակերևոյթ մի՞ բազկացեալ 'ի 12000
քառակուսի մէթրաց:
Թիվատարաց և հեռագրաց վարչութիւնն,
անցագրաց և փարոսներու գրաստանն, նմանա-
պէս գրաստանակն նաւահանգստի հրամանա-
տարին և պաշտօնարանն առողջապահութեան
պիտի հաստատուին 'ի վերայ հիւսիսային թմրայն
(jetée) 'ի քարափանց ընկեր: և ծախիւք նորին:
Քարափանց (գէ) և քարափանց զուգահեռ
ական փողոցն, որպէս նաև այս երկու ճա-
նապարհաց մէկէն առ միւսն անցնելու ճանա-
պարհքն գեղեցկապէս պիտի յատակուին հա-
տատան քարերով: Մի քանի շինութեանք՝ որք
արտաքս ցցուեալ կըմտան 'ի վերայ զուգահե-
ռական մեծ ճանապարհին, պիտի առնուին 'ի
տեղանց իւրեանց և անհետ պիտի լինին նոյն
շինութեանց արժէքն վճարուելով ընկերութեանն
քարափանց:
Յայտնի է թէ հեղեղը անպակաս են Չմիւռ-
նոյ մէջ 'ի պատճառս անպիտան և յոռի շինու-
թեան հին ականաց լուսեաց (կէրիզ), և 'ի
պատճառս Մեղէս գետոյն յորդութեան, որոց
ջուրքն կարչաւ են 'ի քաղաքն: Այս անտեղու-
թիւնքն անհետ պիտի լինին՝ զին ականներն
ուղղակի հաղորդակցութեան գնելով ընդ դը-
խաւոր ականս լուսեաց՝ որք արդէն շինեալ են

այս թագաւորութիւնն ունեցած են Հայք:
Առաջին, որ ամենէն երկար տևողն էր, Հայ-
կապանց կամ Հայկայ սերունդին իշխանութիւնն
է, Հայկայ՝ որ Նոյ նահապետին թոռանը թոռն
էր: այս իշխանութիւնն 2000 տարիէն առելի
տևեց (Քրիստոսէ 2350—330 տարի առաջ): Երկ-
րորդն է Արշակունիաց իշխանութիւնն, որ 583
տարի տևեց (մինչև Քրիստոսի 433 թուականը):
Երրորդն է Բագրատունեաց իշխանութիւնն, որ
186 տարի տևեց (859—1045): և վերջինը կամ
չորրորդն է Ռուրիկեանց իշխանութիւնն, որ
205 տարի տևեց (1040—1275):
Իրենց առաջին իշխանութեան օրով Հայք
աշխարհք տղգաց մէջ տեղւոր բռնեցին: Քրիս-
տոսէ 600 տարի առաջ Բարեբաղուց հետ դաշ-
նակցիցան երաւոյթմ քաղաքը կործանելու
համար, Կարճեալ Քրիստոսէն 535 տարի առաջ
Պարսից հետ միանալով, Մարտտան, Ասորես-
տան և Լիւդիս արշաւեցին ու գրաւեցին: Ի-
րենց այս առաջին իշխանութեան վերջին գա-
հալան ինկաւ Արքեղայի ճակատամարտին մէջ,
որ Պարսից Կարնէ թագաւորին հետ միանալով՝
Մեծն Աղէքսանդրի գէմ պատերազմ՝ մզած էր
Քրիստոսէ 330 տարի առաջ: և այնուհետև Հա-
յաստան ալ Պարսկաստանի հետ Սելևկիացոց
իշխանութեան ներքին ինկաւ: Քրիստոսէ 150
տարի առաջ Վաղարշակ Պարթև և, որ հիմնադիրն
է Արշակունեաց թագաւորութեան Հայաստանի
ընդհանրաւ: Ասանց (Արշակունեաց) իշխանու-
թեան ներքին Հայաստան վերջին աստճան
որդաւաճեցաւ: Երկրագործութիւնն, ար-
ւեստք և ճարտարութիւնք ծագլեցան և շատ

մը գաւառներ աշխարհակալութեամբ Հայաս-
տանի վրայ աւելցան: Բայց 'ի վերջոյ՝ Լուկու-
րոսի և Պոմպեոսի օրով Հայոց իշխանութիւնը
տկարանալով՝ Հռոմէացւոց իշխանութեան ներ-
քեւ ինկաւ:
Քրիստոսի 39—42 թուականին Քրիստոսէնու-
թիւնն Հայաստան մտաւ թագէտս և Բարթո-
ղիմէոս առաքելաց քարոզութեամբ: Բայց շա-
րունակ հալածանք կրելով՝ չկրցաւ մեծ յառաջ-
դիմութիւն ընել մինչև Քրիստոսի 300 թուա-
կանն, երբ Հայոց Տրդատ թագաւորը Լուսու-
ւորիչ կոչուած Ս. Գրիգորի քարոզութեամբ
քրիստոնէութեան գործաւ: Այն ժամանակէն
'ի վեր քրիստոնէական կրօնքը կանգուն կեցաւ
Հայաստանի մէջ Պարսից մեզութեան և իսլա-
մութեան գէմ: և շնորհիւ քրիստոնէութեան
բոլոր Հայաստանի մէջ վարժարաններ բացուե-
ցան, և աշակերտներ զրկուեցան ի. Պօլսոյ, Ան-
տիոքայ, Աղէքսանդրի և Աթէնքի ուսումնա-
րանները: Մինչև այն ժամանակ Հայոց եկեղե-
ցական պաշտամունքն Յուսոց և Ասորոց ընդու-
նելով կրկնապարտէր, որոց ժողովրդեան մեծ
մասն անտեղեակ էր: Բայց Միսրոպ անուն նշա-
նաւոր վարդապետ մը՝ Քրիստոսի 404 թուակա-
նին միջոցներն յատուկ այլաբան մէջ հարեց և
քանի մը տարւոյ մէջ թէ Ս. Գրիգոր և թէ տրի-
ուսումնական և պատմական գրքերը Հայերէն
ընդուն թարգմանեցան: Եւ միջոցին Հայաս-
տան պիտի սկսաւ ծագել մինչև Արշակունե-
աց վերջին թագաւորին՝ Արտաշէսի օրով, որ
իւր մոլի բնաւորութեան պատճառաւ գահըն-
կէց եղաւ նախարարաց ձեռք: Այնուհետև

Հայաստան 200 տարւոյ չափ Պարսկաստանի հը-
պոտակ եղաւ և փոխարքայով մը կառավարե-
ցաւ: Քրիստոսի 635 թուականին միջոցները,
կրօնակցական և այլ պատճառներով Յուսոց
Բիւզանդեան կայսրութեան և Հայոց մէջ միա-
րանութիւն մը հաստատուելով՝ առիթ տուաւ
Պարսից, որ Հայոց ընդուն ու կրօնքը ընկերու և
մինչև իսկ Չրադ աշտական կրօնքը բռնութեամբ
տնոց ընդունել տալու փորձ փորձեցին: Պար-
սից այս ընթացքը պատճառ եղաւ Հայոց ա-
պրտամարտութեան, որով Պարսիկը պարտաւորե-
ցան Հայոց իղճի և ընդուն աղատութիւնն յալ-
ել: Պարսիկներէն ետև Արաքաց խալիֆաները
տիրեցին Հայաստանի և Քրիստոսի 635 թուա-
կանէն մինչև 859 թուականն իրենք կառավա-
րեցին: Ասանք ալ Հայոց աղբւրթիւնն ընկերու
համար ամեն հալածանք և խեղճութիւն 'ի
գործ դրին: Բայց Հայք 859 թուին յաջողեցան
Արաքաց լուծը թօթափելով՝ Բագրատունեաց
տոհմն Այստ անուն մէկն իրենց թագաւոր
դնել: Հայաստան այն միջոցին բաւական պըզ-
տիկցած ըլլալով, քիչ ատեն կրցաւ խաղաղու-
թիւն վայելել, որովհետև ներքին գժտութիւն-
ները ճամբայ բացին Արաքաց, Յուսոց և Թրքաց
որ հետզհետէ Հայաստան արշաւելով երկրն
աւերեցին ու գրաւեցին: Բագրատունեաց
վերջին թագաւորը Բիւզանդիոսի կայսրանդին
խալիֆեր խաղեական հրաւերովը նստանդնու-
արդիւ երթալով, հոն 35 տարի բանաւորակոչե-
տաւ սպանուեցաւ:

(Պիտի շարունակուի)

ի քարափանց ընկերութիւնէ, և արժանապէս նորոգելով զթուովսն կարաւանաց կամրջին : Նմանապէս կարգի դնելով ջուր առնելն Մեղէնի ջրանցքէն, ինչպէս նաեւ նորոգելով զնոյն ջրանցքն ի ներքին մասն քաղաքին : Այս աշխատութիւնքն այնպիսի եղանակաւ պիտի լինին, որ ի սովորական ժամանակի օգուտ պիտի քաղուի ի ջրոց Մեղէն գետոյն վասն լուալոյ և մաքրելոյ զականս :

Վերջապէս ընկերութիւնն պիտի աւարտէ զքարափանց Զմիւռնոյ ի վերայ պակաս մնացեալ հարիւր կանգուն (արջըն) տեղւոյն, որ վերադարձեալ էր այժմեան մաքսատան առջև, և այս վախճանական շինութեամբ տեղական իշխանութեան պալատն և զօրանիստն (գըջա) ուղղակի հաղորդակցութիւն պիտի ունենան մաքսատան հետ, ինչպէս նաեւ քարափանց և երկաթուղեաց հետ :

Քարափանց ընկերութիւնն նոր գնահատութիւն (թարիֆ) կարգադրած է վասն ի նաւաբեռնաւորելի և ի ցամաք հանուելու վաճառաց, և ըստ այս գնահատութեան վճարելի տուրքն այնպիսի կերպիւ յորմարեալ են, որք գոհ պիտի ընեն զվաճառականութիւնն և միանգամայն նպաստամատոյց պիտի լինին Զմիւռնոյ նաւահանգստին չարժաման :

Այս ամեն շինութիւնքն ի դործ պիտի դըրուին որպէս արդէն գրուցեցինք, ի քարափանց ընկերութեան և ծախիւք նորա ի միջոցի 15 ամսոց վասն փոխադրութեան մաքսատան, ի միջոցի 2 ամսոց վասն աւարտման քարափանց, և ի միջոցի 5 ամսոց վասն միւս ամեն շինութեանց : Հաշիւ կըլինի թէ ընկերութիւնն պիտի պարտաւորուի առ նուազն կէս միլիոն լիւա ծախք ընել վասն յիշեալ ամեն աշխատութեանց : Արդ ի փոխարէն այս ծանր պարտաւորութեանց ստանձնելոց, ընկերութիւնն մի օրինաւոր հատուցումն կըդանէ երկարաձգութեամբ հնգետասան ամաց պայմանաժամուն կայսերական արտօնութեան (concession) : Այս արտօնութիւնն որ 30 տարի տեւողութիւն ունէր, պիտի երկարի մինչև ի 45 ամս :

Գալով կայսերական կառավարութեան օգտից, այս ամեն շինութիւնքն և աշխատութիւնքն պիտի վերադառնան առ ինքն ի հասանել պայմանաժամուն արտօնութեանն Նորհելոյ, բայց ազատ պիտի լինի ի ծախսոց հարկաւոր եղած կառուցման այն ամեն շինածոց զորոյառաջ բերինք : Բաց յայտմանէ, կառավարութիւնն այժմէն պիտի ստանայ 12 առ 0/0 ի վերայ անմաքուր եկամտից քարափանց այսինքն առանց իջուցանելոյ զծախսն վարչական մատակարարութեան : Բարձրագոյն Դուռն զայս 12 առ 0/0 գումարն մարդասիրաբար նուիրեալ է քաղաքին վասն շինութեանց նորին :

Աւերդդ կըհամարուի պնդել ի վերայ ծանրակշիւ օգտից՝ զոր Զմիւռնոյ գաւառն, նաւարկութիւնն և վաճառականութիւնն ի ձեռս պիտի բերեն յայս մեծ ձեռնարկութեան :

Երկրորդայնմը զյոգուած մեր ջերմ գովեստներ ուղղելով առ մեծապատիւ ընկերութիւնն Տիւսօ վասն հասարակաց շահուն վերաբերեալ գործոյն, զոր հետեւելով աշխարհածանօթ աւանդութեանց իւրոց, ճշդիւ և խզի մտք կատարեց, և բարեմայլելով որ Կ. Պօլս կարելի եղածին չափ նուազ երկար ժամանակ ունենայ նախանձայող լինելոյ ընդ շինուած Զմիւռնոյ :

Հետեւեալ շնորհակալութեան նամակն խրկուած էր մեծա. խաչիկ Թ. Սարաճի միջոցաւ, ի կողմանէ հանդուցեալ կարապետ էֆէնտի Պապուեանի ազնիւ ընտանիքէն, ուղղեալ առ հանդուցեալ խմբագիրն լրագրիս, զոր կրփութամբ հրատարակել : Կ. Պօլս, 24 Մայիս 1878

Մեծապատիւ տէր,

Ղուկաս Գ. Պաղապարեան, Զմիւռնիս

ՇՆՈՐՀԱՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հանդուցեալ վաղամեռիկ կարապետ էֆէնտի Պապուեանի ընտանիքն ու աղջակները եթէ ամենազառն և խորին ցաւ կ'զգան իրենց անդարմանելի կորստան համար, գէթ միութարութիւն մ'ունին որ նա թէև հեռի իւր

ընտանիւն հոգածութենէ, բայց իբրեւ մայր իբրեւ քոյր իբրեւ եղբայր հարազատ շնորհակալ ենք ազնուամիտ իզմիրցիներէն որ մեր տարաբաղդ Պապուեանի իբրեւ Զմիւռնոյ զաւակ իրեն հարկ եղած խնամքը և դուցէ աւելին ըրին :

Հազար շնորհակալութիւն հանդուցելոյն աղանատաբար բարեկամաց որք անդադար ամեն ջան ի դործ դրին նորա ապարիւնութեան մասին : Կու զէնք իրենց անուններն միաւմի հուշակել եթէ չվախէինք որ սովաւ իւրեանց գլուրազգածութիւնը պիտի վերաւորուէր :

Զեղ մանաւանդ մեծայարդ Պաղապարեան գուք իբր հայր գորովազութ' նախապէս նորա գաստարարութեան և կրթութեան բազում հոգ և խնամ տարած և իբրեւ մենտոր հանդուցեցելոյն գործնական կենաց վրայ հսկած էիք : Վերջին օրերս ալ Պապուեանի անձը՝ սափոր մ'եղաւ Զեր հոգածութեան ձեր խնամոյց և ջանից :

Այլ աւանդ մեր ամենուս յոյսը, մեր ամենուս ակնկալութիւններն անադորոյն մահը ի դերեւ հանեց և յաճիւն դարձոյց : Ինչպէս նաեւ հոգացելոյն առայդ հասակն ու երազներ :

Շնորհակալութիւն Պ. Պ. Պօտուի, Միշէլ, Քօլլաի որ ի սկզբանէ անտի, վաղամեռիկ Պապուեան էֆէնտի հուատարած' և արժանաւոր ծառայութիւնը խիստ լու գնահատեցին և հանդուցեցելոյն դառն վարկեանները միմիկարեցին : Կարապետ էֆէնտի Պապուեան թէև Կ. Պօլս ծնած՝ ալ իւր մտաւոր և բարոյական կարողութիւններն զարգացնելու միջավայր Զմիւռնիս ընտրած ըլլալով, Զմիւռնիս գրեթէ իւր խանձարուն եղած էր : Զմիւռնիս իւր գերեզմանը եղաւ . անդ իւր յիշատակը իւր աճիւնը, աստ իւր կսկիծը իւր մարմնը ձգելով :

Հանդուցելոյս բարեկամաց իրենց յարգանքն ու շնորհակալութիւններն կըմատուցանեն :

Պապուեան լիտակիր ընտանիքն ու ազգականներն :

Լոնտոնէն հետեւեալ ազգային տեղեկութիւնը կըհաղորդեն ՄԱՍԻՍ լրագրին :

Անդղիոյ խորհրդարանին ազատական կուսակցութեան գլուխ Պ. Կլաթթըն խորհեան սրբազանը ճաշի հրաւիրեւ է իւր տունն, ուր ներկայ գտնուեւ են իւր տիկինն ու դուստրն, Անդղիացի երեսփոխանք և հայազգի վաճառականք : Պ. Կլաթթըն Հայոց ազգին պատմութեան և արեւելեան լեզուաց վրայ տեղեկութիւններ ըստմանալով Միւսա Զերազ էֆէնտիէն, շատ գոհ եղեւ է : Ուրիշ օր մ'ալ Լոնտոնի մէջ Ժողով մը գումարուելով, որուն 100էն աւելի Անդղիացի երեսփոխանք և այլ պատուաւոր Անդղիացիք և Հայազգիք ներկայ էին, խորհեան սրբազան խիստ սրաւշարժ առեւնախօսութիւն մ'ըրբէ է, զոր Գաղղիներէն թարգմանեւ է Միւսա Զերազ էֆէնտին : Թոյն առեւնախօսութիւնը ջերմ ծափահարութեամբ ընդունուեւ է :

ՔԱՆԱՔԱՆ ԷՄԻՐԻՔ

Զմիւռնիս, 3 Յունիս :

Այսօրնի գաւառն ընդհանուր աէֆթ էրտար Յէյդի—Պէյը անցեալ երկուշաբթի օր, իւր մահկանացուն կնքեց ժանտառնեղէ բռնուելով : Իւր քաղցր բնաւորութեամբ քաղաքիս մէջ մեծ համակրութիւն ստացած էր յիշեալ Պէյը : Վասնորոյ և անակնկալ մահը իւր բարեկամաց կսկիծ պատճառեց :

—Անցեալ կիրակէ օր բնիկ կրիտացի Յոյն սեղանաւոր մի չարաչար վիրաւորուած դանուեցաւ քաղաքիս Մորդաքիա կողուած թաղին կողմերը և անմիջապէս յունաց հիւանդանոցը փոխադրուեցաւ : Ընդունած 20ի չափ հարուածներուն մին մահաբեր է կրտուի : Իւր ընկերները կասկածի ներքեւ լինելուն հետեւապէս ձերբակալուեցան : Որովհետեւ սպանութեան գիշերը իւր խանութն ևս բացուելով 100 լիւրայի գումար մի գողցուած է : Ասոր նման ուրիշ ցաւալի դէպքեր և գողութիւններ անպակաս են քաղաքիս մէջ և չըջալացող, թէև քաղաքային տեսչութեան կողմէ հսկողութիւն պակաս չէ : —Բարձրագոյն Սառը փաշան երէկ հա-

սաւ քաղաքս Կ. Պօլսէն : Նորին Բարձրութիւն ընդհանուր կառավարիչ անուանած է Արշակաւ զաղեան կղզեաց :

—Նախընթաց ամսոյն վերջին կէսօրին ժամը 5 3/4 բաւական զգալի երկրաշարժ մի եղաւ : Բայց բարեբաղդ արար անվնաս էր :

—Մեծապատիւ և վաճառչուք Եռսուֆեան Յովսէփ Չէլէպին իւր ազնուամիտ ընտանեօք երէկ գաղղիական չղկենաւով մեկնեցաւ ի Փարիզ և ի հանքային ջրերն երթալու :

—«Յար ա' Ալէքսանդրի» մէջ կըկարդանք թէ բարձրա. խափը և բոլոր զաւակները իշխանք և իշխանուհիք փափաքելով կառավարութեան եկամտից առաւելութեանն նպաստել և տարեկան մուսքն ու երբը հաւասարակշռութեան մէջ պահել, միաբանելով մէջերին, 200,000 ֆէտուան(1) պատուական երկիր իրենց սեփական կալուածներէն շնորհեցին, որոնց հասցիքը չարժուն պարտքերը վճարելու պիտի գործածուի :

—Անցեալ ամսոյ 36ին Մէճիտէ անուն չուգենաւով 1000էն աւելի գաղթական հասին քաղաքս : Եւ կրտուի թէ տեղութիւնը 7 չուգենաւ բռնած է գաղթականներ փոխադրելու յունեւելեան գաւառները : Սոյն գաղթականութեան պատճառաւ մատանջութիւնն է ըստ մեծի մասին Անատոլիոյ շատ տեղերու մէջ արմեաց նուազութեան երեսէն սովաւ վտանգը, որ արդէն սկսած է զգալի լինել ի Բիւրի և այլն :

ԱՌՆԻՏՐԱԿԱՆ

Բամպակ . մեր վերջին թուով տուած տեղեկութեանց յետոյ սոյն տպարանաց գինը բաւական բարձրացան, այսինքն 20—25 զուրուշ վրայ գրաւ . ուստի մեքենայով մաքրուած 500 հալ ծախուեցաւ մեծ մասը Յունաստանի համար, կենդինարն 375—380 զուրուշի :

Աֆիօն . առուծախ չեղաւ ուղուած գինըը տուող չըլլալուն : Շուկայիս մէջ ընդամենը 1639 կողով կան պատրաստի, և նոր հունքէն ևս սկսան հասնիլ :

Փալամուս . Անդղիոյ և Վաղարշէր կողուած տեսակէն 14,000 կենդինար վաճառեցաւ 90—104 զուրուշի և 800 կենդինար մէջնաւ ըստածէն 158 զուրուշի : Շուկայիս մէջ կըլ տնտէ առայժմ իբր 65,000 կենդինար :

ԾԱՆՈԹՅՈՒՆ

Իզմիրտէ Եռվան օլլու խաճը տեմերէ մարտի խանըն Եեաի հիստէ իրկալար իյէ տեօրը հիստէ միւրեխարքիարը մօնսիտէ Լեօնիստա Պալաթի իյէ պիրատի մօնսիտէ Մարիստա Պալաթի ձանդիլն տեմ Տեքի սաաաւքտէ մարքի խիտաւքիարի գաալ Յովաննէս Էֆենտիէ Գիւրալար օլլըմըլ վէ իյայրաքիսի միլատըն պիւն սերիկ եիւզ եեքմիլ սերիկ սէն ի Էլլուլը իպրիտաքընտան իրկալարէն գիրք օլլըման տեօրը հիստէնի իրկալարը մումաիյէ Յովաննէս Էֆենտիէ ալիտ պուլընմըլ օլլըրընտան մարիլ պէլան խաճըն մաղազալարընք իրա իյէ քուրաալար օլլան քալիլար մումաիլէն Յովաննէս Էֆենտիէն հիստէնիքի եաքըլաաք օլլան քօնքքաքաք իյէն ի միրտէ սաքիւն քիւճաքի միւրեքիւրաալան Եալիլա հաճի Յովալը վէ հաճի Ստեփան պիրատիքի միւրաճաք վէ պու հիստէնիքի պէտէի քիրապըն տալի անիքի քիւլիմ էյիւմէիքի իլան օլլընք :

ՀԱՄԱՌՈՑ ԸՆԴՀ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԳՊՈՅԱՅ ՀԱՄԱՐ

Մ. Մամուրեան էֆէնտի յօրինած և իղմը Տէտէեան եղբայր տպարանէն ի լոյս ընծայուած սոյն գործին երրորդ մասը, այն է Մեղի Դարու պատմութիւնը որ 508 հրիտէ կըրարկուանայ, ի վաճառ հանուած է գին 4 ֆրանք :

(1) Մի ֆետուանը 7500 կանգուն է :

Խմբագիր—տէր լրագրոյ, Գ. լա. Գ. Պալապարեան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՅՈՒՆ ԱՐԱՐԱՏԻՍ